

NICOLAE IORGA- A HISTORIAN OF CULTURE

Roxana Mîndru

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The moment we recall the name of the great academician Nicolae Iorga, for most of us, this name will only bring to mind the imposing figure of the historian. And it's true that such an action is justified since a great sum of his published works have history as their theme, these works being in much greater numbers than the works dedicated to literary history, criticism or hermeneutics. But despite that, as the Polish-Hungarian author Nicholas M. Nagy-Talavera remarked in his biography of Iorga, it is impossible and futile to try and separate the historian's conception from the literarian one when it comes to the great academician. He is by no means a unilateral personality. Iorga is successively a historian, a literary critic, a historian of literature, a biographer, a political sciences analyst, journalist, researcher, politician, academician and the list may continue to great lengths. That is why we are finding it very hard to separate his historian work from the literary one, his entire body of work being so connected between them as his historian and literarian conceptions. We must keep in mind that Iorga himself specified both in his volumes of history of the Romanian literature as well as in his autobiography, „A human life as it was”, that what he writes it is not necessarily a history of the Romanian literature, but it can be sooner defined as a history of the Romanian culture. It is exactly from this point of view, of him as a historian of the Romanian culture, that we are gonna analyze Iorga's greatest works in this short essay.

Keywords: literary history, criticism, esthetics, perception, culture

Conceptul de istorie a culturii nu a fost introdus de Nicolae Iorga, dar el este cel care asimilează acest concept în simbioză cu istoria literaturii românești. Cei care privindu-l, îl văd doar pe istoricul Iorga, uită că acesta a avut aspirații literare încă din adolescență. Facultatea pe care acesta o va absolvi în cadrul Universității din Iași este cea de Istorie și Litere, iar această îngemănare de istoricitate și literaritate îl va urmări pe Iorga toată viața și în toate scrierile sale. Nu vorbim aici doar de opera sa, de istoric literar, de autor sau de critic, ci și de stilul literar, fluent și cursiv pe care îl folosește în toate scrierile sale, fie că vorbim de volume de istorie

națională sau universală, de colecții de documente, de monografii sau de biografii și articole. Stilul scriitoricesc al acestuia poartă marca inconfundabilă a unui literat.

În acest studiu vom încerca să prezentăm concepția literară și opera de istoric și critic literar dar și de autor a acestuia fără a face un efort în direcția ruperii acestei concepții de cea de istoric și documentarist, o atare separație fiind nu numai foarte greu de făcut, dar prezentând și riscul de a da o imagine falsă a savantului, proiectată de această ruptură forțată.

După cum spunea Valeriu Râpeanu în prefața la *Pagini de critică literară* a lui Nicolae Iorga, fiecare mesaj transmis de acesta din urmă contemporanilor săi pornește dintr-o concepție riguros constituită și definește unul din cele mai originale universuri ideatice ale culturii românești. Astfel, problema spinoasă a unei viziuni asupra lui Iorga este cea a demonstrării inexistenței unui divorț între viață și operă, între concepția sa istorică și cea literară. Pompiliu Constantinescu avea dreptate când vorbea despre „imperialismul cultural” a lui Iorga. Savantul, istoricul literar, criticul, profesorul, conferențiarul, animatorul, deputatul, demnitarul au fost una și aceeași persoană cu o pasiune ieșită din comun pentru a face să triumfe principiile sale fără de care nu vedea posibilă așezarea unei societăți pe baze trainice și reale. Concepția sa asupra lumii era una de natură epică, iar filosofia sa nu avea caracter abstract și speculativ, ci unul concret care căpăta un sens practic, aplicat realității prin care el înțelegea deopotrivă prezentul și trecutul¹.

„Optimism și pesimism sunt vorbe cu care se joacă filosofii. Eu n-am fost, nici nu sânt și nici n-am de gând să fiu unul din mulții filosofi, economiști și financiari ai poporului român.”²

În anul debutului său, Iorga afirmă că în literatura românească „mergem cu cincizeci de ani în urmă în literatură, cel puțin”. Asadar Iorga era de părere că față de literatura universală, literatura românească suferă de un decalaj de cel puțin jumătate de veac³.

La începutul activităților sale de critic, tânărul Iorga se apropie de literatura realistă și de cea naturalistă, concepte cărora, ca și ceilalți critici români din acea perioadă le dădea același înțeles. Se arăta foarte atașat de proză, care-și ancora rădăcinile în viața concretă, spre deosebire de scriitorii romantici. În articolele sale de tinerețe, publicate între 1890 și 1893, apar mereu numele lui Balzac, Flaubert, Zola, Tolstoi și Dostoievski, care reprezentau pentru el punctele

¹ Nicolae Iorga, *Pagini de critică literară*, Prefață de Valeriu Râpeanu, Editura Garamond, București 1996, pp. 3-4

² *Idem, Sfaturi pe întuneric vol.1*, capitolul *Optimism moral*, Editura Universală, București 1931, p. 53

³ *Ibidem*, pp. 9-11

cardinale ale romanului în secolul al XIX-lea. Se preocupă de destinele literaturii române, văzută în conjuncție cu marile curente ale literaturii universale. Susține pledoaria pentru realism și în primul rând pentru roman, deoarece scriitorii străini care întruneau adevăratul aduseseră acest gen la apogeu.⁴

În 1911, la câțiva ani după ce se despărțise de *Sămănătorul*, savantul Iorga este evocat de Dimitrie Anghel cu cuvintele: „Cele ce datorez însă vremurilor acelorora, în care am frecventat pe Dl. Iorga, e dragostea de țară și de neamul nostru, sânguința de muncă dată de marele lui exemplu, toate acele sfinte și mari lucruri pentru care-i mulțumesc cu recunoștință.”⁵

Departat de creație, Iorga a fost cel creat, în fizionomia cu care a intrat în istorie de aceste imperative ale unei realități obiective. În jurul lui s-au adunat imediat toți cei care simțeau la fel, cei care căutau un crez în viață, o rațiune superioară de a fi pentru viața de zi cu zi sau un mesaj pentru creația lor în literatură. Adică toată acea pătură de profesori, învățători, clerici, mărunți funcționari, elevi, studenți, ofițeri, precum și scriitorii ce împărtășeau convingerile și nevoile formulate de redactorii „Vetrei”, cu șapte ani înainte de apariția „Sămănătorului”⁶.

În istoriografia literară a lui Iorga trebuie să recunoaștem existența unor calități esențiale peste care, în focul polemicilor, s-a trecut uneori atât de ușor: intuiția valorilor, pătrunderea în intimitatea proceselor istorice și individuale care au prezidat constituirea și manifestarea lor, capacitatea de comunicare a reputatelor sale „intuiții”. Intuiția valorilor Iorga a avut-o în cel mai înalt grad și dacă această facultate a fost uneori tulburată sau împinsă la concesiile și uneori chiar anulată, nu e mai puțin adevărat că de cele mai multe ori ea a funcționat infailibil. Trebuie făcută însă o deosebire între intuiția valorilor limitate structurale, valoarea estetică și între perspectiva mai largă, în care, pe lângă valoarea estetică, se are în vedere funcția etică sau culturală a unei activități umane. Din acest punct de vedere, simțul valorii funcționa la Iorga în același fel în care a funcționat la eternul său model și în același timp adversar de idei, Titu Maiorescu. El își avea rădăcinile într-o extraordinară capacitate de a percepe un ritm interior al dezvoltării organice a culturii românești, de a sesiza căile și imperativele acestei dezvoltări pe toate planurile și de se a pune în slujba lor, dinamizând și recunoscând imediat pe toți cei care puteau face același lucru, promovându-i și respingându totodată ceea ce era simțit ca fenomen contrar acestor imperative, nociv. Acest mod de a percepe fenomenul literar contemporan nu înseamnă o confuzie între estetic sau etic și cultură, cum s-a afirmat, fiindcă

⁴ Dan Zamfirescu, *N. Iorga – etape către monografie*, Editura Eminescu, București 1981, pp. 85-86

⁵ Dimitrie Anghel, *Nicolae Iorga în Ramuri*, VI, nr. 18/1911

⁶ D. Zamfirescu, *op. cit.*, pp. 87-89

nici Maiorescu, nici Iorga, nu au confundat planurile atunci când a fost vorba de a stabili dimensiunile artistice ale contemporanilor și nu au încercat să decreteze ca mari scriitori niște mediocrități vădite, numai pentru că exprimau idealuri estetice sau de altă natură în opera lor. În realitate, și pentru Maiorescu și pentru Iorga existau foarte clar două categorii de valori: unele ce își urmau traiectoria la o mare înălțime, marcând prin prezența lor epoca, altele care alcătuiau soldații de rând ai unei bătălii culturale generale, care nu se putea duce totuși fără această armată cvasi-anonimă destinată să piară în uitare. Fiindcă Maiorescu și Iorga au fost altceva decât niște cronicari literari ai vremii lor, ocupați să trieze valorile de non-valori și să orienteze gustul public, fără a interveni în însuși procesul de zămislire și evoluție a unor personalități creatoare, ei au fost în fapt creatorii unei întregi ambianțe culturale și spirituale și al unui climat general de cultură⁷.

În acest climat, anumite valori și-au găsit mai repede calea spre realizare, beneficiind totodată de un braț puternic, autoritar nu numai în strâmta republică a literelor, și în stare să le susțină și să le impună unor contemporani capabili să vadă în prețuirea superlativă a unui Sadoveanu sau Eminescu culmea adorației critice⁸.

Critica lui Iorga este deci una realistă și impersonală. În studiile sale *Este posibil realismul? Variațiile unei formule și Realul în artă* publicate în volumul al II-lea al ediției *Pagini de tinerețe*, îngrijite de bibliotecarul și de cel care și-a luat slujba de biograf al lui Iorga, Barbu Theodorescu, se observă că Iorga are o înclinație profund realistă și o atitudine vădit anti-romantică⁹.

Dar critica sa este mai ales una impersonală. Fie că face el însuși critică sau scrie monografiile despre diverși autori sau face o trecere în revistă a însăși criticii românești, Iorga e mereu calm și detașat, aplicând mereu acea intuiție auctorială și acea teorie a valorilor care îi sunt caracteristice în tot ceea ce face sau publică.

Nicolae Iorga, istoricul literar, pornește studiile încă sale de la primele documente și scrieri ale poporului român și anume opera cronicarilor moldoveni. A urmări aceste scrieri înseamnă a merge pe drumul celor dintâi pași pe care poporul român îi face pe drumul greu al culturii, în care individualitatea, originalitatea și libertatea apar foarte târziu, mai ales la un neam care a trăit în împrejurări atât de dificile precum cel românesc. În cercetarea sa asupra vechii noastre culturi, Iorga are în vedere contribuția fiecărei provincii locuite de români, așa

⁷ *Ibidem*, pp.89-90

⁸ *Ibidem*, pp. 90-91

⁹ *Conceptul de realism în literatura română*- Antologie, Editura Eminescu, București, 1974, pp. 96-105

cum în cercetările sale din domeniul istoriei universale a urmărit să scoată în evidență contribuțiile diferitelor țări la dezvoltarea civilizației și culturii umane.

Cunoscând cultura românească din toate epocile și din toate provinciile, Iorga își începe istoria sa literară cercetând mai întâi literatura populară, ca cea mai veche manifestare artistică a poporului nostru. Înainte de literatura creată de pătura cultă, a existat literatura poporului mult mai bogată și poate chiar mai valoroasă din punct de vedere artistic decât cea a reprezentanților claselor intelectuale care au creat-o mult mai târziu. Nu știm cum era, deoarece a fost adunată mai târziu, abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar ea a existat în toate veacurile, de la nașterea poporului român până astăzi.

Iorga îl identifică pe autorul *Istoriei Țării Românești* în persoana erudită a stolnicului Constantin Cantacuzino și tot el aduce argumente pentru stabilirea identității autorului *Învățăturilor...cătrefe Teodosie*, în persoana lui Neagoe Basarab. În ale doilea rând, Iorga face în aceste reconstituiri o serie de portrete ale unor personalități precum Cantemir tatăl, care este portretizat prin descrierea amănunțită a vieții intime din interiorul căminului său și prin relația și influența pe care o avea asupra fiului său, Dimitrie. În al treilea rând, Iorga mai face o serie de portrete deosebit de autentice ale unor personalități culturale din trecut. Este cazul lui Miron și Nicolae Costin, tată și fiu, care sunt prezentați unul în raport cu celălalt, atât cu asemănările de caracter și condei, cât și deosebirile dintre aceștia și legăturile de influență ale celor doi. Întreaga operă istoriografică a lui Miron Costin este apreciată de Iorga sub raportul atitudinii cronicarului față de evenimentele descrise cât și de demonstrarea de către acesta a originii noastre latine¹⁰.

Spre deosebire de Miron Costin, cu Grigore Ureche Iorga este mult mai dur, declarând că singurul merit al acestuia este acela de a fi tradus în limba română vechile letopisețe slavone și, deși acesta este primul cronicar care susține ideea originii latine a poporului român, argumentele aduse de el sunt mult mai puține și mai vagi sau slab construite decât ale urmașului său într-ale cronicilor, Miron Costin. Despre acesta din urmă și despre argumentele sale în favoarea latinității poporului român, Iorga declara: „Ceea ce au întrezărit alții, s-au răsfiret în ochii lui de entuziast, ceea ce îngăimaseră alții, a rostit-o el cu convingere, putere și mândrie, ceea ce sprijineau predecesorii, pe câteva argumente schițate, a întemeiat-o el, pe un sistem de dovezi sigure, legate științific între ele.”¹¹.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 300-330

¹¹ *Ibidem*, p. 330

Cronica lui Neculce este urmărită cu atenție, descriindu-i-se părțile componente. Iorga apreciază legendele puse de Neculce la începutul cronicii sale și intitulate *O samă de cuvinte...*, caracterizându-le drept niște minunante pagini de proză românească. Îi acordă lui Neculce cuvinte de caldă apreciere: „Aceasta e cronica lui Ion Neculce: cea mai colorată, mai simplă și mai fermecătoare în naivitatea ei din povestirile asupra trecutului românesc, opera unui suflet cinstit, a unei minți cumpănite, în care bunul simț natural și înțelepciunea câștigată ajungeau cât să poată înlocui pe deplin însușirile.”¹².

Se ocupă mai apoi de Dimitrie Cantemir de care îl leagă aceeași erudiție, varietatea operelor sub raportul conținutului, bogăția de idei, renumele printre contemporani, patriotismul luminat și personalitatea savantă și enciclopedică. Iorga îi dedică aproape o sută cincizeci de pagini, caracterizându-l ca om și savant. Îi creionează acestuia un portret mai strălucitor decât oricărui alt predecesor. După cum am menționat mai devreme, aportul lui Iorga în lămurirea problemelor legate de vechea istoriografie se referea pe deoparte la faptul că a descoperit pe unii din autorii celor mai vechi scrieri românești, iar pe de altă parte pentru că a evocat ca nimeni altul personalități reprezentative ale trecutului nostru cultural¹³.

Iorga nu i-a neglijat însă nici pe cărturarii de mai mică importanță, care au fost totuși prezenți cu lumina minții lor, menținând atmosfera culturală a epocii. Perioada 1730-1774 este reprezentată de cărturari mărunți, mulți dintre ei alcătuind compilații, cu mici adaosuri personale, Ienache Kogălniceanu de pildă, spunând: „Scrierile lor sunt tot atât de însemnate cât și ale patronilor lor”, căci „istoria culturală a unui popor nu poate fi doar ziua de ieri, ci și cea de azi și cea de mâine”¹⁴.

Volumelor dedicate literaturii religioase și cronicarilor până la sfârșitul veacului al XVII-lea, li se adaugă *Istoria literaturii române din secolul al XIX-lea, de la 1821 înainte, în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, publicată în trei volume în 1909 și *Istoria literaturii românești contemporane*, publicată în două volume în 1934. Aceste cinci volume cuprind literaturii românești începând cu primul intitulat *Epoca lui Asachi și Eliad (1821-1840)*, continuând cu *Epoca lui Mihail Kogălniceanu (1840-1848)* și se încheindu-se cu *Anul 1848 și urmările sale. Opera politică a imigranților, Literatura din țară de la 1848 până la agitația*

¹² *Idem, Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Editura Didactică și pedagogică, București, 1969, p. 86

¹³ I. D. Lăudat, *Nicolae Iorga, istoric al literaturii în Nicolae Iorga, omul și opera*, Editura Junimea, Iași, 1971, pp. 101-107

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Editura Didactică și pedagogică, București, 1969, pp. 140-149

pentru unire. *Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri. Literatura românească în opera Unirii sub domnia lui Cuza Vodă (1848-1860)*, apărută la editura personală a lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte în 1909. Cele două volume consacrate *Istoriei literaturii românești contemporane* tratează dezvoltarea literaturii române din anul 1866 până în anul 1934 (volumul I, *Creearea formei* și volumul II, *În căutarea fondului*). O privire de sinteză asupra perioadelor de dezvoltare a literaturii românești a făcut Iorga printr-un curs universitar ținut în anul academic 1927-1928. Acesta a fost tipărit în 1929, sub titlul *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*¹⁵.

Cele trei volume dedicate secolului al XIX-lea sunt cele mai vaste, având în vedere pasiunea lui Iorga pentru acest secol și faptul că, spre sfârșitul vieții sale va afirma mereu că secolul al XIX-lea și atitudinile acestuia sunt cele mai potrivite pentru spiritul românesc. Cele trei volume se ocupă de operele lui G. Asachi, Eliad, cea vastă a lui Mihail Kogălniceanu și a autorilor care au activat în perioada revoluției de la 1848, în timp ce ultimul volum dedicat acestei perioade se ocupă de reflecțiile literare ale Unirii Principatelor, sub Cuza, trecând în revistă și munca unor autori sau publicații de peste Carpați. O mare parte a acestui volum îi este dedicată lui Vasile Alecsandri și operei sale, pe care Iorga îl cunoștea personal și a cărui operă o aprecia imens. În aceste volume, Iorga mai urmărește de asemenea, influența iluminismului în Țările Române și efectele acestuia în manifestările literare și politice românești. Odată cu aceste volume începe cu adevărat istoria literară scrisă de Iorga, volumele dedicate secolelor XVII și XVIII, nefiind de fapt decât o istoriografie, o istorie a scrisului, a tiparului, a limbii și a primelor manifestări de cultură scrisă ale poporului român. Odată cu aceste trei volume, mai cu seamă ultimul, începe și serie aprecierilor critice la adresa operelor autorilor de care Iorga vorbește, primul luat cu adevărat în vizor fiind Vasile Alecsandri. Aceste trei volume sunt mai degrabă dedicate celor trei mari fenomene care au marcat viața Principatelor Române în secolul al XIX-lea și anume revoluția de la 1821, cea de la 1848 și unirea Principatelor din 1859 și urmările ei. Autorii sunt urmăriți mai degrabă din punctul de vedere al rolului politic și social al operelor acestora și de modul în care au influențat epoca, decât de calitatea estetică și artistică a operelor lor. De asemenea, cu aceste volume, Iorga începe să se intereseze mai aproape de activitatea literară din provincii, în special cea din

¹⁵ Pamfil Șeicariu, *Nicolae Iorga*, București, Editura Tritonic, 2005, pp. 40-42

Transilvania, dedicând mai multă atenție Școlii Ardelene și altor manifestări literare, culturale dar și politice.

În întreaga sa *Istorie a literaturii românești*, fenomenul literar este analizat în strânsă legătură cu evoluția generală a culturii ca și cu istoria politică și cea socială. Sextil Pușcariu mărturisește în volumul *Istorie a literaturii române, epoca veche*, apărut în 1930, vorbind despre primele trei volume de *Istorie a literaturii* ale lui Iorga, apărute în 1904, 1926 și 1927: „Lectura acelor cărți, din cauza materialului extraordinar de bogat în amănunte, nu e ușoară, dar folosul pe care îl aduce e uriaș. Fără ele, cartea de față nu ar fi luat ființă.”¹⁶.

Urmărind dezvoltarea literaturii române moderne, începând cu fenomenul iluminismului ardelean și cel de dincoace de Carpați (Școala Ardeleană, Gheorghe Lazăr, Grigore Asachi), Iorga înfățișează implicit istoriografia, lingvistica, literatura religioasă din epocă, influențele străine precum și legăturile dintre Principate, Transilvania și Bucovina. Acordând însă insuficientă atenție specificului literar, istoricul nu oferă în schimb un material informativ de mare preț pentru încadrarea evoluției literare în dezvoltarea socială și culturală a epocilor¹⁷.

Această multitudine factuală care caracterizează lucrările lui Iorga face câteodată să se strecoare erori, dar ele sunt de cele mai multe ori minore. Unele din aprecierile oarecum nedrepte din scrierile sale se referă de obicei la autori din perioade literare mai apropiate de noi. Cele două volume din *Istoria literaturii românești contemporane* vin să completeze firul scrierilor literare ale lui Iorga la mare distanță de predecesoarele lor. Ultimul volum de *Istorie a literaturii* a lui Iorga apăruse în 1909. În ultimele două volume de *Istorie a literaturii*, Iorga se ocupă de marile genii ale literaturii românești post-pășoptiste, de la sfârșitul veacului al XIX-lea. În vizorul său intră Eminescu, Creangă, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc și mulți alții, urmați apoi de câțiva autori de la începutul veacului al XX-lea.

Asupra lui Eminescu se oprește se oprește mai mult decât asupra tuturor celorlalți scriitori analizați în aceste două volume. Se ocupă de poeziile sale din perioada *Familei*, apoi de cele de la începutul maturității sale artistice (de după 1870), de poezia cu „subiecte populare”, de poezia patriotică și de elegii. Nu sunt trecute cu vederea nici una din marile sale creații dintre anii 1873 și 1883. La doar 33 de ani, viața sufletească a acestui genial poet era încheiată. Potrivit lui Iorga, o apăsare în sufletul său se simțea încă din 1881, când îi scria surorii

¹⁶ Sextil Pușcariu, *Istorie a literaturii române, epoca veche*, Editura Minerva, București, 1930, p. 211

¹⁷ I. D. Lăudat, *op. cit.*, pp. 110-111

sale Harieta aceste rânduri care prevesteau zile rele: „Toamna anului e una pe an. Toamna vieții vine fără șă știi de unde și nici când, numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Și atunci se simte omul bătrân și ar vrea să moară. E mult de atunci, Harietă, de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea aceasta.”¹⁸.

Activitatea literară a lui Caragiale este urmărită apoi cu atenție, analizându-i-se comediile, care nu i-au adus, potrivit lui Iorga, nici o mulțumire marelui dramaturg, întrucât toate au suscitât discuții și aproape toate au fost fluierate și au căzut după prima reprezentație. Excepție a făcut numai *O scrisoare pierdută* care a fost reprezentată de mai multe ori. Caragiale a primit de asemenea o lecție „moralizatoare” nedreaptă de la Academie, când D. A. Sturdza recomandă dramaturgului „mai multă valoare etică a scrisului”, respingându-i volumul de la premiul pentru care concurase. În *Năpasta*, drama amorului din pasiune amoroasă, plin de dramatism psihologic, umple de mirare pe criticul care știa că autorul și-a trăit toată viața în mediul orășenesc și a avut totuși o înțelegere profundă a sufletelor simple, de la țară. Sunt apreciate apoi nuvelele *O făclie de Paște* și *Păcat*, deoarece, spune Iorga, ambele aduc în fața cititorului zbuciumul, cazuri de conștiințe încărcate de un tragism copleșitor. „În toate se păstrează stilul întemeiat, gâfâind de o emoție concentrată, al dramei personajelor.”¹⁹.

Pe Creangă îl prețuiește atât pentru *Poveștile* alcătuite, cât și pentru *Povestiri* și *Amintiri din copilărie*. „Închipuirea puternică a fiului de țăran de sub muntele Neamțului, pe care n-o stricaseră și n-o putuseră amesteca nici anii de școală, ucenicia de seminar, rostul bisericesc și ocupația zilnică la școala primară, îl face să iscodească scene de umor caracteristice unei mari literaturi. Moș Nechifor Coțcariul e un om de la dânsul de acasă, din Vânătorii Neamțului. Sub această formă glumeată, în stilul lui Rabelais, din Pantagruel, cu aceleași viziuni, trezește în jurul poznașului harabagiu întreaga viață a Neamțului lui, cu tot cadrul lor natural și uman.”²⁰.

Iorga, adeptul artei moralizatoare, îl prețuiește într-un mod cu totul deosebit pe Slavici, moralist în întreaga sa creație literară. Îl prețuiește de asemenea, pentru adâncă cunoaștere a vieții țărănești, ceea ce era în acord cu crezul sămănătorist: „Ceea ce uimește în întreaga operă literară a lui Slavici, de la povești, la teatru, la nuvele, la roman de amintiri, este cunoștința adâncă, la fel ca cea a lui Creangă, dar parcă și mai solidă și mai amănunțită, a tot ceea ce ține de modul în care se formase fiul cojocarului din Șiria Ardealului.”²¹.

¹⁸ D. Micu, *Istoria literaturii române. 1900-1918*, vol. II, Editura Minerva, București, 1965, pp. 145-146

¹⁹ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, vol. I, Editura Adevărul, Vălenii de Munte, 1934, p. 296

²⁰ *Ibidem*, p. 311

²¹ *Ibidem*, pp. 221-223

Lucian Blaga este apreciat de la primele versuri: „Autor al unor frumoase cugetări, aducea în formele așa-numitei poezii noi o sinceritate înduioșătoare, un simț al misterului care nu se mai întâlneau în acea măsură la tinerii poeți. Mai târziu poezia lui Blaga este respinsă pentru lipsa de claritate și pentru ermeticitate.”²².

Despre poezia lui Arghezi, cunoscută la momentul respectiv cel puțin din volumul *Cuvinte potrivite* din 1927, Iorga a scris puțin și este aproape exclusiv negativ în aprecierile sale. Poeme „cu vedenii sumbre (...) cu imagini menite să nu stea niciodată alături, rostogolindu-se în forțate îmbrățișări” aceasta este poezia *Agatele* în viziunea lui Nicolae Iorga²³.

Despre Bacovia, Iorga a scris de asemenea puțin. „Un modest provincial din Bacău, care iscălea *Bacovia*, alcătuia în 1916 volumul *Plumb*, în care punea o viziune personală tristă și amărâtă a lucrurilor. În toate era o absolută și înduioșătoare sinceritate”. Nu-l vede drept „întemeietor de școală” sau măcar precursor și nu-i place ritmul versurilor sale²⁴.

Ca și în lucrările sale de istorie a românilor sau istorie universală și în istoria literară scrisă de acesta, Iorga dovedește o slăbiciune pentru precursori, întemeietori, în timp ce devine din ce în ce mai sceptic în analiza sa, cu cât se apropie mai mult de epoca contemporană sieși. Se cuvine să menționăm din nou că este imposibil de separat concepția literară a lui Iorga de cea istorică sau chiar de biografia sa.

Pe lângă volumele de *Istorie a literaturii românești*, creația literară a lui Iorga include și câteva volume de *Poezii*, studii privind *Teatrul și societatea*, *Pagini de critică* și monografii și antologii ale unor scriitori români. Este lesne de observat că Iorga dă o mare importanță și face o analiză detaliată a precursorilor literaturii și limbii române. Cele două volume privind *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea* cuprind ample monografii, analize, biografii și studii comparative ale cronicarilor moldoveni precum și ai reprezentanților iluminismului românesc din Transilvania și din Țările Române. Majoritatea acestor analize au un ton pozitiv, cronicarii, cărturarii, învățații și clericii fiind lăudați și apreciați pentru contribuția adusă la dezvoltarea literaturii și limbii române. Această dragoste pentru începuturi și respect pentru înaintași, o adevărată idolatrizare a precursorilor literaturii și limbii române, poate fi pusă și pe

²² *Ibidem*, pp. 230-233

²³ *Ibidem*, pp. 299-300

²⁴ *Ibidem*, pp. 300-312

seama formației sale de istoric, aceasta dându-i tendința de a polei începuturile și pe înaintași. Un alt factor care explică acest fenomen poate fi și naționalismul lui Iorga²⁵.

Istoria literară și critica pe care le scrie Iorga sunt invariabil legate de *Sămănătorul* și de legătura profundă pe care Iorga a avut-o ce aceasta. Chiar și după ce Iorga rupe legăturile cu *Sămănătorul* și începe să-și publice propriul jurnal, *Neamul Românesc*, care avea nu numai o „ediție pentru popor” ci și un supliment literar, Iorga va rămâne profund atașat de curentul acesta, nu numai ideologic și politic ci și literar. Această atitudine naționalistă și pro-țărănistă este vizibilă în alte două aspecte prezente în primele volume de „Istoria literaturii românești în secolele XVII-XVIII”. Pe deoparte, Iorga apăra cu fervoare aparentă întârziere a culturii, literaturii și limbii românești, aducând argumentul condițiilor istorice și ținând să precizeze de asemenea în cadrul unei ample comparații ce se ocupă câteva zeci de pagini, că nici celalte națiuni din apropierea arealului cultural românesc, Ungaria și Polonia, nu au scrieri literare sau manifestări de limbă națională de dată mai recentă decât cele românești.

De asemenea, la Iorga, critica și istoria literară se confundă. Deși scrie separat *Pagini de critică literară*, precum și analize ale operelor unor scriitori mai vechi sau contemporani sieși, Iorga include în volumele sale de *Istorie a literaturii românești*, pe lângă descrierea evoluției organice a fenomenului literar românesc și trecerea în revistă a curentelor literare și a unui mare număr de autori cu biografia și opera acestora, el introduce și scurte note critice, interpretând opera autorilor luați în vizor, punând-o în raport cu curentul literar pe care îl reprezintă, cu predecesorii precum și cu contemporanii lor, subliniind importanța sau lipsa de importanță a acestora și dându-le o apreciere critică de la nivelul savantului și al academicianului.

Ultimele trei volume, care privesc istoria literaturii românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, culminând cu 1934, în plină perioadă interbelică vin cu un apogeu al acestor note critice, absente aproape în totalitate în volumele precedente. Fiecare autor este trecut în revistă și judecat pe măsura apropierii sale de realism sau de sămănătorism, insistându-se asupra modului în care acești autori portretizează societatea românească, în special țărănimea. Cei care își aleg temele din viața de la țară și eroii în mediul țărănesc primesc aprobarea marelui istoric. În schimb Caragiale, care se face vinovat de o prea aspră critică a societății românești, Rebreanu care prezintă prea brutal lumea țărănească și dorința de pământ

²⁵ Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga- O biografie*, Institutul European, București, 1999, p. 123

sau Duiliu Zamfirescu care se îndepărtează de temele rurale inițiale, toți aceștia își atrag calificative negative de la Iorga.

Nu îi înțelege pe poeții simbolști și pe cei moderniști. Simbolismul i se pare ermetic și îi critică negativ pe Arghezi, Bacovia și Ion Barbu și mai târziu chiar pe Blaga, pe care îl apreciașe inițial. Totodată, trece cu vedere total poezia simbolistă a lui Macedonski.

Volumul de istorie sintetică a literaturii române va aduce nou faptul că face o trecere în revistă a curentelor literare în literatura românească, denotând cu atât mai mult aversiunea lui Iorga față de romantism și scepticismul acestuia față de simbolism și curentele moderne.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Lucrări generale

1. Antologie; *Antologia criticilor romani* de la T. Maiorescu la G. Călinescu, volumele I-II, editura Eminescu, București, 1971, 1973
2. *Idem, Conceptul de realism în literatura română-*, Editura Eminescu, București, 1974
3. Bratu, Savin, *Mihail Sadoveanu, o biografie a operei*, Editura Eminescu, București, 1963
4. Iorga, Nicolae; *Istoria lui Ștefan cel Mare*, ediție îngrijită și tabel cronologic de Victor Iova, București, Editura Minerva, 1978
5. Panaitescu, P.P.; *Contribuții la istoria culturii românești*, Editura Minerva, București, 1971
6. Pușcariu, Sextil *Istorie a literaturii române, epoca veche*, Editura Minerva, București, 1930
7. Welleck, Rene; Warren, Austin; *Teoria literaturii*, Editura pentru Literatură universală, București, 1967

Lucrări de specialitate

1. Călinescu, George, *Literatură și contemporaneitate*, Editura pentru Literatură, București, 1964
2. *Idem, Tehnica criticii și a istoriei literare în Principii de estetică*, Editura pentru Literatură, București, 1968
3. Crăciun, Victor; *Nicolae Iorga, scriitorul*, București, Editura Semne, 2005

4. Grigoraș, Nicolae; Buzatu, Gheorghe; Marinescu, C.Gh.; *Nicolae Iorga: omul și opera*, Iași, Editura Junimea, 1971
5. Iorga, Nicolae; *Pagini de critică literară*, Prefață de Valeriu Râpeanu, Editura Garamond, București 1996
6. *Idem, Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, volumele I-II Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969
7. *Idem, Istoria literaturii românești în secolul al XIX-lea*, Editura Didactică și pedagogică, volumele I-III București, 1970-1972
8. *Idem, Nicolae; Istoria literaturii românești contemporane*, volumele I-II, Editura Adevărul, Vălenii de Munte, 1934
9. *Idem, Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, Editura Eminescu, București, 1975
10. *Idem, Sfaturi pe întuneric*, volumele I-II Editura Universală, București 1931
11. Nagy-Talavera, Nicholas M.; *N. Iorga-o biografie*, Institutul European, București, 1999
12. Râpeanu, Valeriu; *Nicolae Iorga: 1940-1947*, volumele I-II, București, Editura Gramar, 2001-2002
13. Șeicariu, Pamfil; *Nicolae Iorga*, București, Editura Tritonic, 2005
14. Theodorescu, Barbu; *Nicolae Iorga*, Editura Tineretului, București, 1968
15. Zamfirescu, Dan; *N. Iorga- Etape către o monografie*, Editura Eminescu, București, 1981

Articole:

1. Anghel, Dimitrie; *Nicoleta Iorga în Ramuri*, VI, 1911, nr. 18-19-20
2. Manolescu, Nicolae; *Conceptul de istorie literară în România Literară*, nr. 10 /1999
3. Vlahuța, Alexandu; *Despre "Studiile critice" ale lui Gherea în Revista Nouă*, nr. III/ 1923

Memorii și corespondență. Lucrări

1. Iorga, Nicolae; *O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1972
2. *Idem, Lupta*, Editura Minerva, București, 1972

3. *Idem, Spre însemnare*, Editura Minerva, București, 1972
4. *Idem, Subt trei regi*, Editura Minerva, București, 1974
5. *Idem, Crediința mea*, Editura Minerva, București, 1974
6. *Idem, Doi ani de restaurație*, Editura Minerva, București, 1975
7. *Idem, Isprava*, Editura Minerva, București, 1975

Memorii și corespondență. Articole

1. Simuț, Petre Ioan; *Comentarii critice. Nicolae Iorga: corespondența necunoscută în România literară*, nr. 22/2006

Surse web

1. *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția on-line/2015